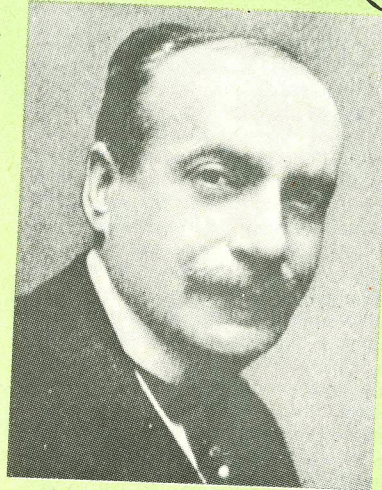

«Lesega» sarnast menu. Pärast «Evat» vaibus tormiline huvi Lehári loomingu vastu. Operett «Ideaalne naine» («Die ideale Gattin») oli vaid «Jumaliku abikaasa» ümbertöötlus ja kuna sel ei olnud menu, siis vormiti see veel kord ümber «Tangokuningannaks» («Die Tangokönigin»). Ümber tehti ka «Viimaks üksinda» («Endlich allein»), mis uues redaktsioonis sai nime «Kaunis on maailm» («Schön ist die Welt»).

Maailmasõda alustas Lehär nagu teisedki operetiheliloojad sõjakonjunktuurist osa saades. Ta kirjutas rea sõjaväemarsse ja -laule ning tsükli «Raudne aeg». Operetiloomingus järgnesid «Tähepiiluja» («Der Sterngucker»), «Seal, kus löoke laulab» («Wo die Lerche singt»), «Sinimasuur» («Die blaue Masur»), «Frasquita» ja «Liblikatants» («Libellentanz»), «Kollane jakk» («Die gelbe Jacke») ja «Clo-Clo», mis aga ei toonud enam endist edu. Pöörde Lehári loomingusse tõi «Paganini» (1925). Sellega õnnestus tal pääseda Berliini, sest Viin oli muutunud majanduslikult tähtsusetuks. Berliinis leidis ta uudise — ringhäälingu, aga ka keskkonna, mida ta oma uute teoste stardiks vajab. Operetid «Tsareevits», «Friederike» ja «Naeratuste maa» («Das Land des Lächelns») — «Kollase jaki» uus redaktsioon — olid «teise» Lehári teosed. «Giuditta» (1934) oli tema viimane operett. Kuni oma surmani 1948. aastal ei kirjutanud ta enam midagi. Pärast II Maailmasõda kolis Lehär Ischli kuurorti (Austrias), kus ta ka suri. Tema villas asub praegu Lehári muuseum.

Libretist dr. Alfred Maria Willner (1859—1929) oli ka helilooja (klaverimuusikat ja ballette), muusikateoreetik ja jurist. Leháride kirjutas ta koos Robert Bodanzkyga peale «Krahv Luxemburgi» veel libretod «Eva», «Mustlasarmastuse» ja «Viimaks üksinda» jaoks; koos Heinz Reichertiga «Kus löoke laulab» ja «Frasquita»; koos Fritz Löhner-Bedaga «Tähepiiluja» uue redaktsiooni.

Libretist Robert Bodanzky (1879—1923) oli enne 1908. aastat «Theater an der Wien'is» näitleja, siis aga pühendus kirjutamisele. Oli särav ja tark lavakirjanik. Leháride valmisid temalt peale A. M. Willneriga koostööde veel Fritz Grünbaumiga «Peter ja Paul reisivad küllusemaale» (laulumäng) ja «Moodne Mitislaw». R. Bodanzky oli ka esimene Imre Kalmani libretist («Sügismanöövrid»).

A. M. WILLNER

R. BODANZKY

Tõlkija PRIIT AIMLA

«KRAHV LUXEMBURGI» kirjutamisel on oma eellugu. Õigusteadlane, muusikateoreetik, helilooja ja libretist Alfred Maria Willner oli koos libretisti Bernhard Buchbinderiga 1897. aastal juriidiliste ähvardustega sundinud Johann Straussi (jun.) kirjutama muusikat ühele viletsale libretole, millele Strauss mõtlematult lepingu oli sõlminud. Lugu «Mõistuse jumalanna» («Die Göttin der Vernunft») kukkus läbi. 10 aastat pärast Straussi surma lahutas ärimehe vaistuga Willner muusika libretost ja nii oli tal «vaba» tekstiraamat käes. Libretot muutis ta koos Robert Bodanzkyga «Lõbusa lese» mudeli järgi sedavõrd, et see ei sarnanenud eriti enam endisega. Nüüd tuli tal leida helilooja. Ja siitpeale on mitmeid versioone, kuidas asi edasi arenes. Võimalik, et kõik toimuski nii, nagu Willner seda kirjeldas: «Miski pole lihtsam opereti tegemisest. Kusagilt saadakse süzee ja minnakse sellega kohvikusse, kus võimalikult palju heliloojaid käib.». Räägiti, et igal Lehári operetil oli pikk eellugu. See algas tavaliselt Café Museum'is. Sinna kogunesid peaaegu kõik, kes kuidagi operetiga olid seotud. Willner koos Bodanzkyga töid Leháridele pea üheaegselt nii «Luxemburgi» kui ka «Mustlas-armastuse» tekstiraamatud. Läbirääkimisel otsustati, et «Theater an der Wien» jääb ootama «Luxemburgi», «Mustlas-armastus» määrati Carl-Theatri jaoks. Viimane meeldis Leháridele rohkem ja see valmis juba 1909. aasta mais (esietendus Carl-Theatris toimus aga hiljem, kui «Luxemburgil»). «Luxemburgi» polnud ta siis veel alustanudki. Teater pidi äärepealt minema pankrotti, sest ta oli selle operetiga algavaks hooajaks arvestanud. Ähvardati isegi kahjutasu nõudmisega lepingu mittetäitmise puhul. Lehár ei tahtnud minna teatriga tülli, sest seal oli suure menuga esietendunud uue konkurendi Imre Kálmáni esikoperett «Sügismanöövrid». Lehár kirjutas «Luxemburgi» valmis väga kiiresti (ühed rääkisid, et 2 kuuga, Lehári biograafia autor Bernhard Grun aga väidab, et 4 nädalaga), ent ta oli töötanud sama hoolikalt, kui varematal juhtudelgi. Augustis 1909. a. andis ta noodipaki teatritele üle sõnadega: «Siin see jamps on. Kui sel pole menu, siis süüdistage iseennast». Töö partituuri kallal on seotud vähemalt ühe anekdoodiga. Lehár oli primadonna osa jaoks arvestanud noore lauljanna Annie von Ligetyga ja taotles tema angažeerimist. Ühel päeval, kui ta töötas koos libretisti Robert Bodanzkyga, tormaski ilus Annie tuppa, näidates rõõmust särades allkirjutatud lepingut. Lehár ütles: «Sealt tuleb naeratav õnn!» «Peal», hüüdis Bodanzky, «See ongi õige tekst.» Ja kirjutaski mõne minutiga valmis laulu sõnad.

Algul pidi opereti pealkirjaks saama «Krahv Luxenburg», et vältida vihjet hertsogiriigile. Aga kuna kõik ikkagi ütlesid «Luxenburg», jättis kirjastus nimetuse alles.

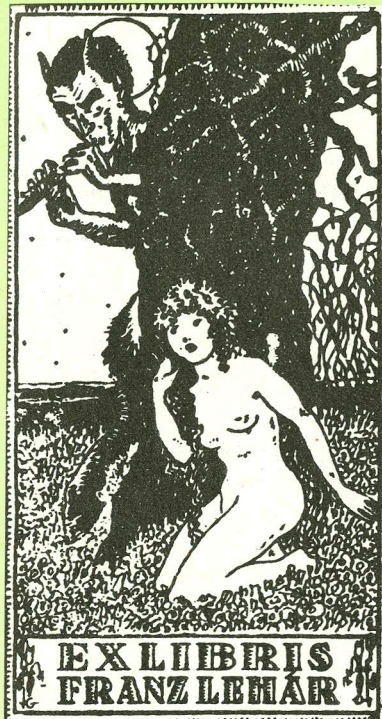
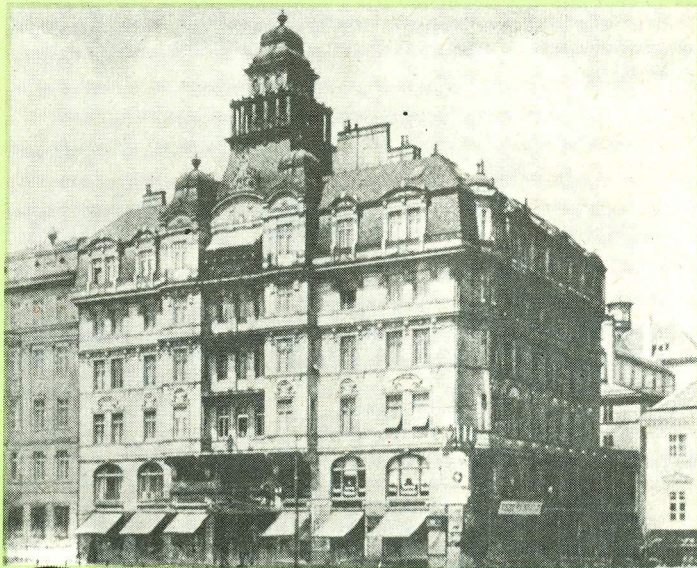
Esietendus toimus 12. novembril 1909. aastal ja sellest sai Lehári järjekordne menu-tükk. Esietendusel tuli pea igat laulu korrata, oli palju väljakutseid, peale III vaatust koguni 46 korda. Kriitikud kiitsid Lehári muusika «oivalist üldmuljet, mille eelisteks on ideede võlu ja värskus, aga ka puhas tehnika, mis siin on kõrgemal, kui «Lõbusas leses». Selle teosega algasid ilmselt ka arutelud Lehári operetitoodangu kohta. Asjata ei räägitud «erootilise opereti meelitus- ja erutusvahenditest». See nimetus sobis enamikule Lehári operettidele. «Lõbusa lesega» algas operetilaval mehe ja naise vaheline võitlus — mees ihaldab naist, see põgeneb ta eest, et pärast pikka kahtlemist talle kaela langeda. «Lõbusa lese» ja «Luxemburgi» sarnasus on ilmne. Seal logard Danilo, kes oma finantsilist olukorda proovib parandada, siin logard René, kes oma raha on ära raisanud. «Lõbusa lese» suurilm on siin aga «poolilmaks» kokku kuivanud. Keerleb ju «Luxemburgi» tegevus peamiselt parasiteerivate tegelaste ümber — lolegejad, poliitilised sulid, kes üksteise ees mängivad «suuri aadlikke».

Agaga vaatamata operettide omavahelisele sarnasusele, elukeskkonna ja tunnete kitsenemisele, küllalt primitiivsetele dialoogidele, kuldas Lehár muusikaga ebadelikaatsused üle, nii et need tundusid olevat muusikaliselt lõhnastatud.

Kui üks ajaleht kirjutas: «Nägemiseni 100. etendusel», siis ei aimanud ta, et ainuüksi «Theater an der Wien» mängib seda operetti 300 korda.

«Krahv Luxemburgi» esmaväljaande tiitel (1909)

Juliette'i kehastaja «Krahv Luxemburgi» esmalavastuses **LOUISE KARTOUSH** (1866—1964) oli tuntud operetisubrett. Teigi kaasa 9 Lehäri opereti esmalavastuses. ◀

«Theater an der Wien», kus toimus «Krahv Luxemburgi» esietendus. Selles teatris toimusid kuni 1923. aastani 12 Lehäri lavateose (kirjutanud oli ta neid selleks ajaks 24) esiettekanded. ◀

«Luxemburgi» kirjutamise aastal (1909) jõudis esimene Lehári operett ka «Estonia» lavale. Selleks sai 1902. aastal komponeeritud «Lõksupunuja».

«Krahv Luxemburg» jõudis meieni 3 aastat hiljem.

Üldse on Lehári operette lavastatud «Estonias» 18 korral (12 erinevat nime-tust), nendest esikohal on muidugi «Lõbus lesk» (5 lavastust, neist esimene 1911. aastal, viimane 1955. a.). Kahel

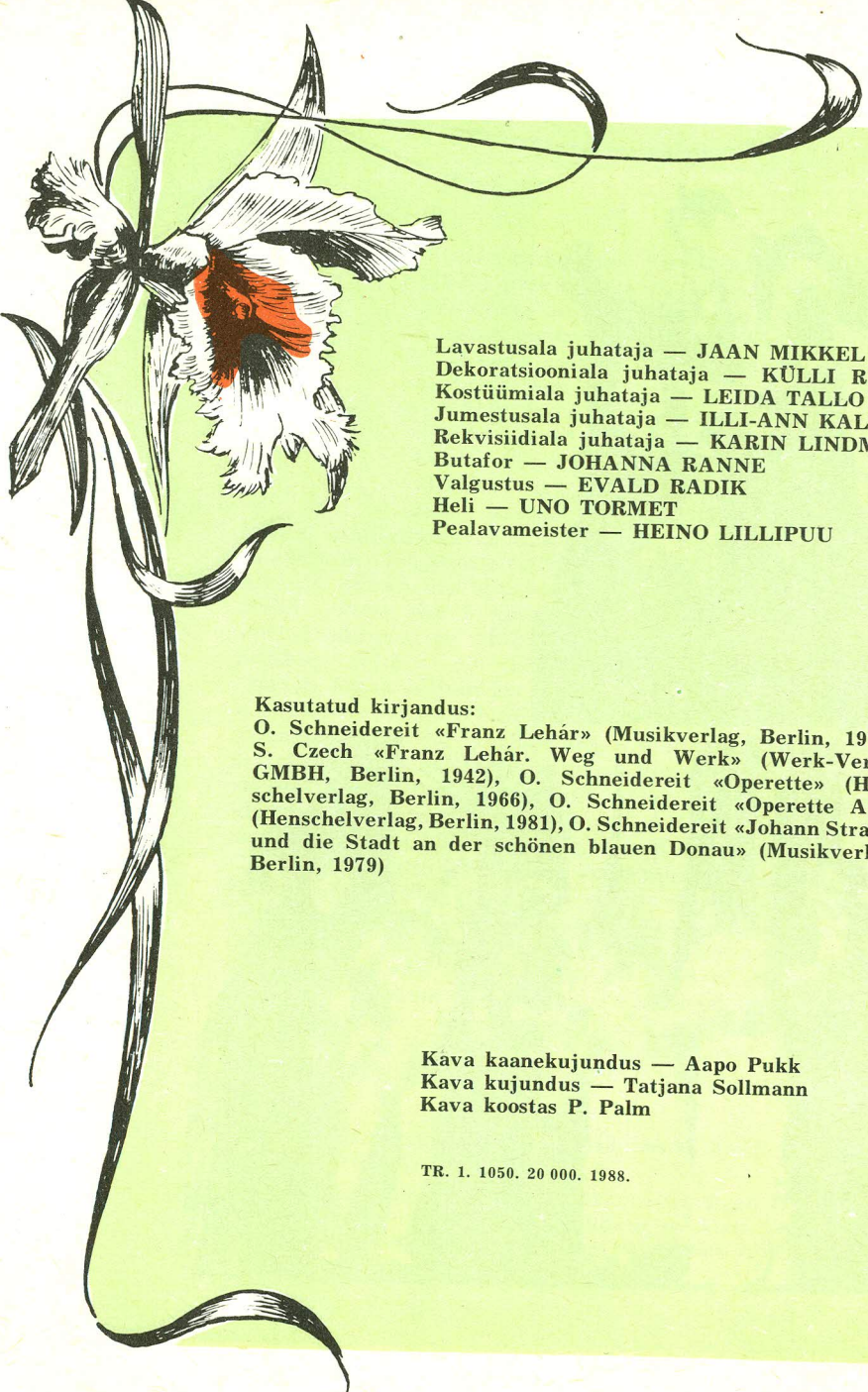
korral on mängukavas olnud «Krahv Luxemburg» (1912 ja 1943) ja «Paganini» (1926 ja 1949, viimane neist pealkirjaga «Suur viiuldaja»). Ühe lavastusega on «Eva» (1912, jõudis siia 8 kuud peale Viini esmalavastust), «Mustlasarmastus» (1920), «Mägivürst» (1920, opereti pealkiri Viinis oli «Das Fürstenkind» («Vürst-laps»)). Aasta hiljem lavastati nime all «Alpiroos» (ka «Mägiroos») «Endlich allein», mis Leháril uues redakt-sioonis 1931.a. sai pealkirjaks «Schön ist die Welt» («Kaunis on maailm») operetist kõige enam tuntuks saanud laulu järgi. See laul kõlab meie praeguses «Krahv Luxemburgiski». 1924. aastal lavastati «Sinima-suur» ja «Clo-Clo». Aasta hiljem «Kollane jakk».

Kui seada ritta «Estonias» eelistatumad operetid ja heliloojad, siis pingerida oleks selline — heliloojatest on Lehári kõrval olnud enam kavas Imre Kálmáni teoseid (11 operetti 25 lavastusega). Lehári «Lõbusa lesega» on 5-kordsed veel vaid Johann Straussi «Nahkhiir» ja Karl Zelleri «Linnukaupleja». 4-kordsed on Straussi «Mustlasparun», Kálmáni «Silva» ja «Montmartre'i kannike» ning Sidney Jonesi «Geiša». Laval püsimise rekord on aga alates 1969. aastast Pipi Pikksuka kind-lates kätes.

«Krahv Luxemburg» «Estonias» 1943. aastal. René — Aarne Viisimaa, Brissard — Endel Pärn. ►

«Krahv Luxemburg» «Estonias» 1912. aastal. René — Alfred Sällik, Angele — Berta Franzke, Juliette — Alma Veltmann, Brissard — August Blaubrik, Basil — Paul Pinna, Kokosova — Betty Kuuskemaa. ►

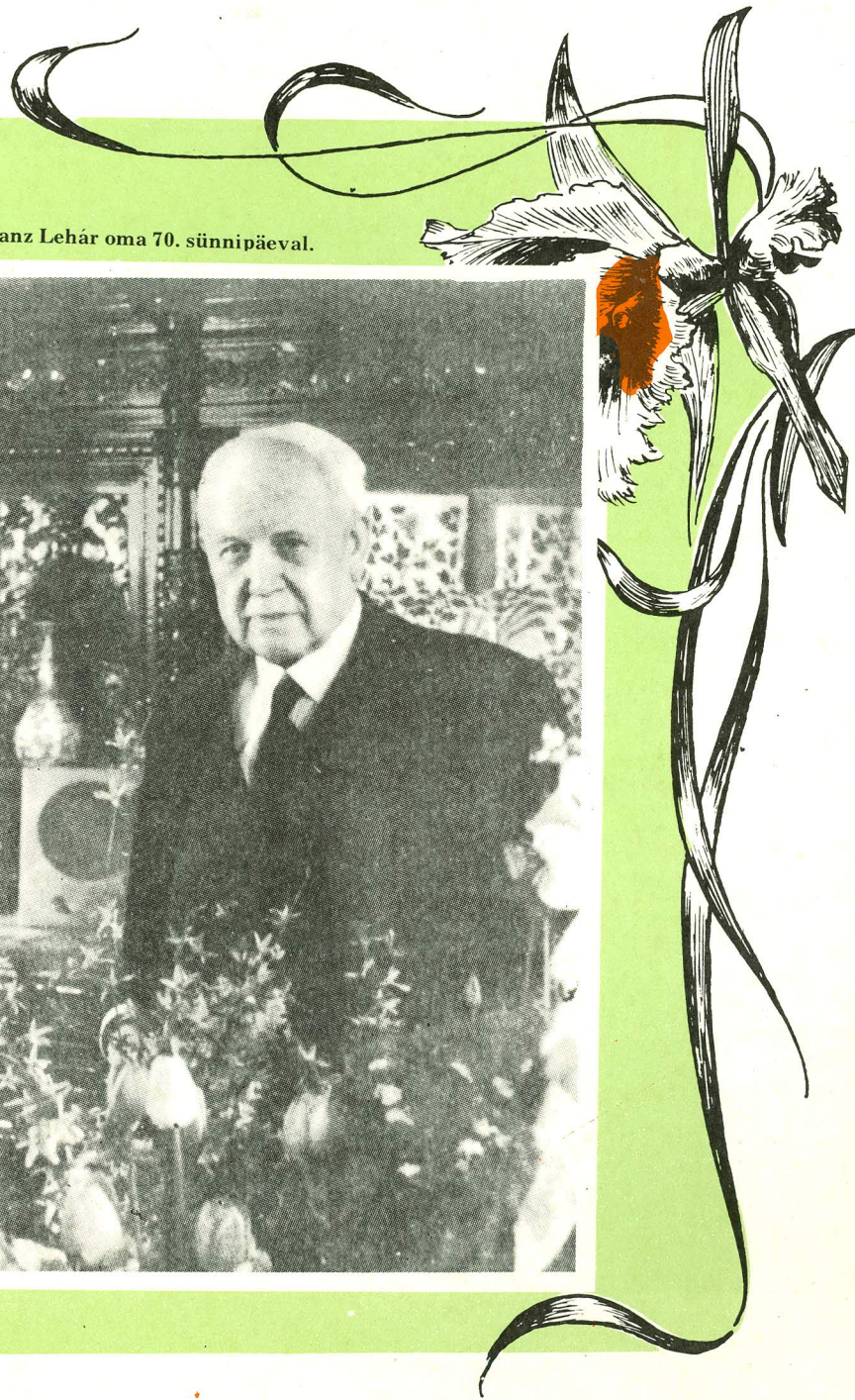
Lavastusala juhataja — JAAN MIKKEL
Dekoratsiooniala juhataja — KÜLLI ROOT
Kostüümiala juhataja — LEIDA TALLO
Jumestusala juhataja — ILLI-ANN KALE
Rekvisiidiala juhataja — KARIN LINDMAA
Butafor — JOHANNA RANNE
Valgustus — EVALD RADIK
Heli — UNO TORMET
Pealavameister — HEINO LILLIPUU

Kasutatud kirjandus:

O. Schneidereit «Franz Lehár» (Musikverlag, Berlin, 1984),
S. Czech «Franz Lehár. Weg und Werk» (Werk-Verlag
GMBH, Berlin, 1942), O. Schneidereit «Operette» (Henschelverlag, Berlin, 1966), O. Schneidereit «Operette A-Z»
(Henschelverlag, Berlin, 1981), O. Schneidereit «Johann Strauss
und die Stadt an der schönen blauen Donau» (Musikverlag,
Berlin, 1979)

Kava kaanekujundus — Aapo Pukk
Kava kujundus — Tatjana Sollmann
Kava koostas P. Palm

TR. 1. 1050. 20 000. 1988.

Franz Lehár oma 70. sünnipäeval.

